

Bolesław Woszczyński

INFORMACJA NAUKOWA I MOŻLIWOŚCI JEJ ROZWOJU W ARCHIWACH

W czerwcu 1973 roku obradował w Warszawie II Kongres Nauki Polskiej. Jego debaty przebiegały w siedemnastu sekcjach problemowych oraz kilku zespołach. W ramach Sekcji XVII Nauk Historycznych, Nauk o Literaturze, Języku i Sztuce powołana została Podsekcja Informacji i Dokumentacji Naukowej. Fakt ten miał doniosłe znaczenie dla wytyczenia dalszych dróg rozwojowych tak ważnej dziś dziedziny życia naukowego.

W obradach Podsekcji brali udział najwybitniejsi specjaliści z dziedziny bibliotekoznawstwa, archiwistyki, konserwacji, informatyki i dokumentalistyki. Wymiana poglądów na istotne problemy związane z tematem pozwoliła ustalić najważniejsze zagadnienia, które znajdują się w planach wielu ośrodków naukowych kraju. Dotyczy to również i placówek archiwalnych.

*

Zagadnienia rozwoju informacji naukowej podnoszone są przez pracowników naukowych już od szeregu lat. Stają się one przedmiotem szczególnego zainteresowania zagranicą. W świetle dostępnej literatury można zorientować się o narastaniu problemu oraz podjętych próbach jego rozwiązania. Ogólnie stwierdza się, że charakterystyczną cechą lat 1960—1970 były wysiłki zmierzające do mechanizacji

i automatyzacji procesów przetwarzania informacji. Natomiast najważniejszym zadaniem działania w latach 1970—1980 będzie wypracowanie jednolitych kompleksowych rozwiązań technicznych, technologicznych, metodycznych i organizacyjno-technicznych, na bazie których powstaną całościowe systemy przetwarzania informacji oparte na pełnej automatyzacji wszystkich procesów roboczych¹.

Z pełnym zrozumieniem zagadnienie, tak istotne dla dalszego postępu w ogólnym rozwoju poszczególnych dziedzin wiedzy, podejmowane jest i w polskim środowisku naukowym. Sprawy rozwoju informacji stały już na porządku obrad spotkań przedstawicieli nauk społecznych. Sygnalizowano o nich przy omawianiu dalszych planów rozwojowych nauk historycznych².

Również i środowisko archiwalne interesuje się głęboko ważnymi przemianami w zakresie kształtowania warsztatu naukowego nie tylko historyków, ale też przedstawicieli innych kierunków badawczych. Sprawy rozwoju informacji oraz możliwości zastosowania jej w placówkach archiwalnych są przedmiotem zainteresowania naczelnych władz archiwalnych oraz różnych zjazdów i konferencji specjalistycznych — tak krajowych, jak i zagranicznych³. Wszystkie te wstępne rozważania przybrały w ostatnim czasie żywy obrót i stały się przedmiotem zainteresowania najwyższego gremium Nauki Polskiej. Omówiono je szczegółowo w

¹ V.A. K a l m a n s o n, *Prognozy rozwoju metod i środków mechanizacji i automatyzacji systemów informacji*, [w:] *Planowanie i nowoczesne środki przekazu informacji. Próba zastosowania w archiwach*. Przekłady z obcej literatury archiwalnej nr 12, Warszawa 1972, s. 42. Przekład: H. B a r c z a k (Wyd. NDAP). Rozwój informacji za granicą omówiono szczegółowo w czasie konferencji organizowanej w maju 1972 roku przez Ośrodek Postępu Technicznego Naczelnej Organizacji Technicznej w Warszawie. Por. B. W o s z c z y ń s k i, *Mikrofilm i techniki reprograficzne w rozwoju informacji*, *Archiwista* nr 4 (31), 1972, s. 38—43.

² Por. I. I h n a t o w i c z, *Cybernetyka a badania historyczne*, [w:] *Pamiętnik X Zjazdu Historyków Polskich w Lublinie*, t. 2, Warszawa 1968, s. 285—300; tegoż, *Nauki pomocnicze historii a sprawa warsztatu historyka czasów najnowszych*, *Dzieje Najnowsze* nr 4, 1969, s. 115—122.

³ Por. m.in.: H. B a r c z a k, S. N a w r o c k i, Cz. W ł o d a r s k a, *Zagadnienie informacji naukowej w archiwach państwowych*, *Archeion* nr 56, 1971, s. 33—49; K. W y c z a ń s k a, *Perspektywy rozwoju archiwalnego aparatu ewidencyjno-informacyjnego*, [w:] *Materiały Sesji „Archiwa warsztatem historyka”*, Toruń 1971, s. 75—94. Warto zasymalizować również wyniki obrad XIII Międzynarodowej Konferencji Okrągłego Stołu Archiwów — Bonn 1971, [w:] *Informatyka i Archiwa*. Biuletyn nr 2, 1972, s. 1—53. Ponadto: L. C h a j n, *XIII Międzynarodowa Konferencja Okrągłego Stołu Archiwów w Bonn i Bad Godesberg oraz jej problemy*, *Archeion* nr 57, 1972, s. 179—185. Problem rozwoju informacji naukowej szeroko omawiano w czasie VII Międzynarodowego Kongresu Archiwów. Patrz: *Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej* nr 5, 1973, s. 13—15.

czasie posiedzenia Podsekcji Informacji i Dokumentacji Naukowej⁴ XVII Sekcji Kongresu Nauki Polskiej. Z uwagi na istotę zagadnienia warto zobrazować główne założenia rozważań związanych z tematem.

*

W części wprowadzającej referatu podstawowego stwierdza się, że informacja naukowa stanowi czynnik łączący wiele dziedzin działalności praktycznej i naukowej. Ogólnie zauważa się rosnącą rolę informacji naukowej. Element ten — co należy podkreślić — wyznacza nowe funkcje i metody działania bibliotek, wyspecjalizowanych ośrodków dokumentacji i informacji naukowej, archiwów i warsztatów edytorskich. Właśnie ... „przed tymi placówkami staje problem szybkiego odrobienia zaniedbań i opóźnień, zmodernizowania metod i techniki pracy przez zastosowanie nowoczesnych maszyn oraz wprowadzenie automatyzacji. Tylko wtedy bowiem będą one mogły służyć szybką, nowoczesną informacją i sprostać potrzebom gospodarki, nauki i kultury”⁵.

W oparciu o dostępną literaturę stwierdzić można doniosłą rolę informacji naukowej dla rozwoju nauki, techniki i gospodarki⁶. W trakcie obrad podkreślono fakt, że przyspieszenie tempa rozwoju nauki, zmiany w strukturze nauk, ich specjalizacja i integracja powodują wzrost liczby dokumentów będących przedmiotem opisu i systematyzacji w bibliografii i archiwistyce. Procesowi temu towarzyszy jednak ciągle wzbogacenie i różnicowanie się form piśmienniczych i wydawniczych tych dokumentów. Pociąga to za sobą konieczność szukania nowych rozwiązań w zakresie

⁴ W skład prezydium Podsekcji wchodził: Witold Stankiewicz — przewodniczący, Maria Dembowska — zastępca przewodniczącego oraz Janusz Albin, Jan Baumgard, Czesław Biernat, Leon Chajn, Konrad Fijałkowski, Karol Głombiowski, Zbigniew Goliński, Stanisław Kalabiński, Zygmunt Kolankowski, Brigida Kurbis, Andrzej Ryszkiewicz, Stefan Sabiniewicz, Jadwiga Siniarska-Czaplicka, Andrzej Tomczak, Helena Więckowska, Stefan Zabłocki — członkowie.

⁵ W. S t a n k i e w i c z, *Stan i perspektywy rozwojowe informacji i dokumentacji naukowej*. Referat wygłoszony w czasie obrad Podsekcji. Materiały II Kongresu Nauki Polskiej, s. 213 (maszynopis).

⁶ Szerzej problem ten omawia A. T a r g o w s k i, *Informatyka — klucz do dobrobytu*, Warszawa 1971. Przy omawianiu tych spraw warto zasygnalizować interesujący artykuł J. W o ł o w s k i e g o, *O archiwach i nie tylko*. *Życie Warszawy* nr 121 z 22.05.1973 roku. Por. też: *Archiwa w służbie gospodarki*. *Trybuna Ludu* nr 127 z 8.05.1973 roku.

klasyfikacji dokumentów⁷. Równocześnie rodzi się potrzeba prze prowadzenia właściwych zmian systemów organizacyjnych i warsztatowych.

Dziś staje się w pełni zrozumiała rola informacji naukowej. Spełnia ona właściwie swoje funkcje w licznych dziedzinach naszego życia politycznego, gospodarczego i społecznego. Służy rozwojowi poszczególnych gałęzi wiedzy naukowej oraz postępu technicznego.

*

Mówiąc o zagadnieniach dotyczących osiągnięć organizacyjnych i naukowo-badawczych podkreślić należy ważną rolę bibliotek, które mają swój związek z rozwojem instytucjonalnym nauki. Na podkreślenie zasługuje fakt stale wzrastającej sieci placówek dostępnych obecnie szerokim rzeszom społeczeństwa. Obecnie w Polsce istnieje 52.437 bibliotek liczących 214 milionów książek, z których korzysta rocznie około 16.500 tys. czytelników⁸. Biblioteki naukowe związane są z placówkami szkolnictwa wyższego i Polskiej Akademii Nauk, instytutami badawczymi, laboratoriami, towarzystwami naukowymi oraz innymi instytucjami. Około 535 księgozbiorów naukowych skupionych jest w bibliotekach szkół wyższych⁹. Ustawiczne powiększanie się zasobów bibliotecznych oraz olbrzymie zainteresowanie użytkowników — nakłada obowiązek szukania właściwych dróg umożliwiających gromadzenie oraz szybkie dotarcie do zagadnień interesujących badaczy. Rodzi się więc problem miniaturyzacji — mikrofilmowania najwartościowszych opracowań naukowych¹⁰.

Obok sieci bibliotecznej rozwinęła się niezależnie szeroka sieć ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej. Od roku 1972 działa Centrum

⁷ Istotne zagadnienie wnikliwie omówione zostało też w artykule V.A. K a l m a n s o n a, op. cit. Ponadto: E. C a l i f a n o, *Studium nad możliwością zastosowania urządzeń elektronicznych i mechanograficznych przy opracowaniu dokumentów archiwalnych i w zarządzaniu archiwami*, [w:] *Planowanie i nowoczesne środki ...*, s. 7—41. Przekład; B. M a t u s i a k.

⁸ W. S t a n k i e w i c z, *Stan i perspektywy ...*, s. 214.

⁹ Tamże, s. 215.

¹⁰ Wiele spraw związanych z tematem zostało omówionych w pracy A. W y c z a ń s k i e g o, *Mikrofilm — nowa postać książki*, Warszawa 1972 (szczególnie rozdział II — zastosowanie, mikrofilmu, s. 42—93).

Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej — jako organ koordynujący działalność informacyjną w skali całego kraju¹¹. W tej sieci rozwinęły się zróżnicowane formy przekazywania informacji opracowywanej w resortowych, branżowych, zakładowych ośrodkach z przeznaczeniem dla pracowników naukowo-badawczych sieci instytutów techniczno-przemysłowych personelu inżynieryjno-technicznego zakładów produkcyjnych i personelu kierowniczego wszystkich szczebli zarządzania.

Równocześnie funkcjonuje informacja naukowa w placówkach Polskiej Akademii Nauk i bibliotekach szkół wyższych. Należy też stwierdzić, że rozwijają działalność ośrodki informacji w innych resortach, jak Główna Biblioteka Lekarska, Centralna Biblioteka Rolnicza oraz sieć bibliotek wojskowych¹².

*

W dalszej części referatu wygłoszonego w Podsekcji omówiona została — dość szeroko — działalność archiwów w Polsce. Rozwijająca się od lat sieć archiwów odgrywa ważną rolę w kształtowaniu procesu społeczno-gospodarczego. Placówki te — stwierdzono — zabezpieczają, gromadzą, opracowują i udostępniają materiały wchodzące w skład państwowego zasobu archiwalnego. Tam właśnie badacz znajdzie najbardziej wartościowe materiały obrazujące dzieje narodu. Właściwe i wszechstronne wykorzystanie zasobu aktowego dla potrzeb nauki i gospodarki narodowej jest jednym z podstawowych zadań archiwów i archiwistyki.

W referacie znalazły się też dane informujące o stanie ilościowym archiwów. W sieci podległej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych funkcjonuje obecnie 107 archiwów. Ich zasób stanowią 23.142 zespoły liczące w sumie 9.882.137 jednostek inwentarzowych. Z materiałów archiwalnych korzystało w roku 1971 blisko 5.000 osób; udostępniono ogółem ponad 142.000 teczek akt. Wszystkie te dane

¹¹ Centrum podlega Ministerstwu Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. System, informacji w kraju uregulowała specjalna uchwała Rady Ministrów nr 35 z 12.02.1971 roku w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej. Patrz: Monitor Polski nr 14, poz. 104 z 11.03.1971 roku.

¹² W tym ostatnim przypadku funkcję kierowniczą spełnia Centralna Biblioteka Wojskowa. W ramach działalności Ośrodka Informacyjnego ukazują się „Komunikaty Bibliograficzne”.

świadczą o dużym postępie w zakresie rozwoju archiwów oraz ich funkcjonalności¹³. Poza siecią podległą Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych — jak wynika z referatu — istnieje 226 archiwów, których zasób wynosi około 8.500.000 jednostek inwentarzowych. Liczbę osób korzystających z akt w tych placówkach szacuje się na około 7.500; udostępniono im w roku 1971 — około 93.000 teczek akt¹⁴.

Problemom archiwalnym była już poświęcona uwaga w czasie obrad I Kongresu Nauki Polskiej, który obradował w roku 1951. Stwierdzono wówczas, że zachodzi pilna konieczność powiązania działalności archiwów z potrzebami gospodarczymi i kulturalnymi kraju oraz z naukami historycznymi. Sama tematyka badań naukowych ustalona w tym czasie dotyczyła m.in. metod opracowania archiwaliów i przewodników po archiwach oraz przygotowania podręcznika archiwistyki. W minionym okresie — stwierdzono w referacie — „dorobek archiwistyki pomnażały też niektóre archiwa stojące poza państwową służbą archiwalną, jak — Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Centralne Archiwum Wojskowe, Centralne Archiwum KC PZPR i in.”¹⁵.

W ostatnich latach podejmowane są próby wytyczenia nowych kierunków badawczych związanych z określeniem funkcji archiwów, jako ważnych ośrodków w zakresie informacji naukowej¹⁶.

Jednak główna uwaga koncentruje się — jak na razie — na tych przekazach źródłowych, które mają napłynąć do archiwów. Wynika to z ogromnego narastania

¹³ Wystarczy przytoczyć porównania z roku 1951. Wówczas to było 68 placówek, 4842 zespoły. Początkowy okres kształtowania sieci archiwów po drugiej wojnie światowej omawiają: M. B i e l i Ń s k a, *Rozwój sieci archiwalnej w Polsce Ludowej w latach 1944—1953*, Archeion nr 24, 1955, s. 6—14; H. A l t m a n, *W dziesięciolecie dekretu o archiwach państwowych*, Archeion nr 37, 1962, s. 7—17; E. B r a Ń s k a, *Sieć organizacyjna archiwów państwowych w Polsce Ludowej*, Archeion nr 41, 1964, s. 9—30; H. S t e b e l s k a, *Udostępnianie materiałów archiwalnych w archiwach państwowych Polski Ludowej*, tamże, s. 127—137.

¹⁴ W. S t a n k i e w i c z, op. cit., s. 219. Warto przypomnieć, że wśród tych placówek podlegających własnym resortom znajduje się m.in. Centralne Archiwum Wojskowe, którego zasób kształtuje się w granicach 13.000 metrów bieżących akt. Rocznie udostępnia się około 15.000 teczek akt; pracownię naukową odwiedza ponad 1.000 osób. Wiele informacji o archiwach będących poza siecią NDAP znajdzie czytelnik w zbiorze materiałów z konferencji zorganizowanej w listopadzie 1971 roku przez Komisję Archiwalną Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego. Por.: Materiały Sesji „Archiwa warsztatem pracy historyka”, część 2, Toruń 1972. Ponadto: Archiwa państwowe. Informator, Warszawa 1968. Materiał zebrała i do druku przygotowała E. B r a Ń s k a.

¹⁵ W. S t a n k i e w i c z, op. cit., s. 222.

¹⁶ Problem ten był szeroko omawiany w czasie szóstej Archiwalnej Konferencji Metodycznej. Por. L. C h a j n, *Rola i zadania państwowej służby archiwalnej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Archeion nr 56, 1971, s. 17—23.

ilości dokumentacji w administracji i gospodarce. Istniejący stan rzeczy spowodował wzrost zadań i odpowiedzialności państwowej służby archiwalnej za sytuację u samego twórcy. Chodzi głównie o prowadzenie właściwej oraz świadomej selekcji akt już w kancelariach i archiwach zakładowych, związanej z określeniem wartości historycznej materiałów¹⁷.

W referacie stwierdza się, że obecnie zagadnieniem istotnym jest przygotowanie wszelkich pomocy informacyjnych umożliwiających pełne Wykorzystanie zasobu poszczególnych archiwów. W placówkach podległych Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych zdecydowanie przeważają pomoce podstawowe w postaci inwentarzy¹⁸. Jak wykazują ostatnie doświadczenia nie są one wy starczające dla badacza, pragnącego uzyskać w krótkim czasie pełne informacje. Państwowa służba archiwalna podjęła wstępne prace badawcze nad unowocześnieniem środków informacji w archiwach przy wykorzystaniu dostępnego sprzętu mechanicznego lub elektronicznego. Niewątpliwie realizacja istotnych założeń w tym zakresie pociągnie za sobą wysokie nakłady finansowe. Z tym wiąże się również potrzeba wprowadzenia odpowiednich zmian w profilu kształcenia archiwisty.

Musi być też zwrócona uwaga na rozwiązanie złożonych problemów związanych z gromadzeniem i udostępnianiem w archiwach źródeł nowych typów. Chodzi głównie o dokumentację audiowizualną, która przecież stanowi ważną część nowoczesnego warsztatu badawczego historyka. W dziedzinie zarówno nagrań dźwiękowych, jak i filmów dokumentalnych archiwa krajowe — stwierdzono — mają jeszcze wiele do zrobienia, aby dorównać osiągnięciom zagranicznym w tym zakresie.

Rodzą się więc złożone problemy, wymagające szybkiego rozwiązania. Właśnie od prawidłowego działania zależy przecież dalszy postęp w licznych gałęziach nauki, a co za tym idzie — w życiu gospodarczym, społecznym i

¹⁷ Istotne sprawy związane z tym zagadnieniem omawiają: Z. K r u p s k a i M. T a r a k a n o w s k a, *Problem kształtowania narastającego zasobu aktowego w Polsce Ludowej*, Archeion nr 56, 1971, s. 51—69.

¹⁸ Szerzej na ten temat piszą: I. R a d t k e i I. S u ł k o w s k a - K u r a ś, *Pomoce ewidencyjno-informacyjne w archiwach państwowych*, [w:] Materiały Sesji „Archiwa warsztatem pracy historyka”, Toruń 1971, s. 53—73; S. N a w r o c k i, *Kartoteka perforowana ręcznie jako pomoc archiwalna*, Archeion nr 57, 1972, s. 7—25.

kulturalnym kraju. Ogólnie istnieją potrzeby przyspieszenia rozwoju gospodarki narodowej i unowocześnienia metod działania. Chodzi więc — jak wskazano — o podniesienie efektywności badań naukowych oraz szybsze wykorzystanie ich wyników w działalności produkcyjnej i w praktyce zarządzania. „Jednym z istotnych warunków realizacji tych zadań jest sprawnie funkcjonujący ogólnokrajowy system informacji naukowej, zapewniający optymalną kompletność, szybkość, efektywność i dostępność informacji¹⁹. Z tym jednak łączy się stan wyposażenia placówek naukowych w odpowiedni sprzęt. Istnieje potrzeba rozwiązania problemów związanych z organizacją działalności informacji, przygotowania kadr oraz samych użytkowników. Należy usprawniać tradycyjne formy rozpowszechniania informacji naukowej i równocześnie czynić przygotowania do komputeryzacji jej procesów.

Omawiając stan dotychczasowy rozwoju informacji naukowej, referat stosunkowo szeroko naświetlił potrzeby oraz zadania stojące w tym zakresie przed placówkami archiwalnymi, które razem z bibliotekami stanowią będą podstawę funkcjonalności systemu informacyjnego. Obecnie — podkreślono w referacie — przed archiwami stoją do rozwiązania problemy związane z masowością powstającej w instytucjach dokumentacji²⁰. Istnieje pilna konieczność zaostrenia kryteriów w zakresie selekcji akt. Wymagają rewizji stosowane dotychczas zasady oceny materiałów archiwalnych. Spośród dużego wytworu kancelaryjnego winny być wyeliminowane materiały drugorzędne. W tym działaniu musi przyświecać zasada, aby zachować jak najwięcej informacji przy po zostawieniu małej ilości dokumentacji.

Przy takim założeniu — czytamy w referacie — będzie musiał ulec zmianie dotychczasowy system nadzoru i kontroli nad dokumentacją powstającą w toku działalności urzędów, instytucji, przedsiębiorstw oraz innych jednostek organizacyjnych²¹. Musi być podniesiona ranga archiwów zakładowych, które —

¹⁹ W. Stankiewicz, op. cit., s. 229.

²⁰ Interesujące informacje o produkcji aktowej w kancelariach jednostek organizacyjnych podaje B. K r o l l, *Uwagi w sprawie rozmiarów narastającego zasobu archiwalnego i ich wpływu na perspektywę działalności archiwów*, Archeion nr 57, 1972, s. 75—84.

²¹ W tym zakresie wiele nowych elementów mogą dostarczyć doświadczenia archiwów zagranicznych. Por. D. F i l a r o w a, *Problemy nadzoru nad narastającym zasobem archiwalnym we Francji*, Archeion nr 56, 1971, s. 213—222.

razem z biblioteką i placówką dokumentacyjną — stanowić będą zakładowy ośrodek informacji.

W rządzie ważnych spraw znajduje się problem wiarygodności mikrofilmu. Właśnie w tej postaci pragną magazynować dokumentację niektóre instytucje. Jednak sprawa wymaga rozwiązania prawnego, a decyzje podjęte muszą być zaakceptowane przez właściwe organy²².

Inny problem to metody przechowywania zasobu archiwalnego. W tym zakresie istnieje potrzeba rozwiązań praktycznych jak też prowadzenia badań naukowych. Chcąc podołać obowiązkom związanym z przyjęciem nowych archiwaliów należy zwrócić uwagę na rozbudowę bazy lokalowej placówek archiwalnych. Z tym też łączy się modernizacja wyposażenia magazynów archiwalnych, gdyż stan obecny — w porównaniu z wieloma placówkami zagranicznymi — pozostawia wiele do życzenia²³.

Z rozwojem informacji naukowej łączy się istotne zagadnienie — przygotowanie archiwaliów do udostępniania, z czym wiąże się ich odpowiednie opracowanie. Referat wygłoszony w Podsekcji Kongresu Nauki Polskiej na ten fragment działalności archiwów zwrócił szczególną uwagę. Stwierdzono w nim, że obecnie główny wysiłek w zakresie udostępniania akt winien być skierowany na dalszy rozwój wszelkich form pomocy archiwalnych. Ulepszając dotychczasowy aparat naukowy należy przyspieszyć publikowanie inwentarzy, przewodników i sumariuszy. Celowym stają się publikacje dokumentów przechowywanych w poszczególnych archiwach. Wśród wydawnictw archiwalnych powinny też znaleźć się katalogi tematyczne (dla jednego lub kilku zespołów).

Równocześnie istnieje pilna potrzeba podjęcia odpowiednich studiów nad zastosowaniem w archiwach zdobyczy współczesnej informacji naukowej przy

²² Problemy związane z potrzebą zastąpienia dokumentacji aktowej mikrofilmem są szeroko dyskutowane w środowiskach archiwalnych. Por. H. B l a q u i e r e, *Mikrofilm w archiwach. I — Zagadnienia teoretyczne*, [w:] Doświadczenia archiwów francuskich w zakresie mikrofilmowania akt. Możliwość wykorzystania w archiwach nowych nośników informacji. Przekłady z obcej literatury archiwalnej, nr 13, Warszawa 1973, s. 9 i nast. Przekład: B. K u b i c z e k (Wyd. NDAP). Ponadto: K. W e y m a n, *Zastosowanie mikrofilmu w praktyce*, *Archiwista* nr 2(17), 1969, s. 27—28; W. K l o n o w s k a, E. P a s z k o w s k a, H. Z u b a l o w a, *Mikrofilmowanie zbiorów archiwalnych — stan dotychczasowy i perspektywy rozwoju*. *Archiwista* nr 4(31), 1972, s. 15—16.

²³ Stan wyposażenia magazynów w niektórych archiwach zagranicznych omawia S. N a w r o c k i, *Nowości w zakresie mechanizacji pracy w archiwach duńskich i francuskich*, *Archiwista* nr 4(27), 1971, s. 2—3.

opracowywaniu i udostępnianiu zasobu. Jak stwierdzono w referacie, elektroniczna technika obliczeniowa „...przeobraża głęboko nie tylko proces zarządzania, ale również i inne dziedziny życia, zmienia charakter wytwarzanej dokumentacji, warunki jej przechowywania, selekcji i wykorzystania. Jej zastosowanie w archiwach może doprowadzić do rewolucyjnego przełomu w dziedzinie sporządzania ewidencyjno-informacyjnych pomocy archiwalnych. Stworzy to możliwość uzyskania bardzo szybkiej, a jednocześnie szczegółowej informacji o poszukiwanych źródłach, spowoduje to znaczny wzrost liczby użytkowników archiwów, tak dla potrzeb nauki, jak i gospodarki narodowej”²⁴.

Tak więc istnieje konieczność wprowadzenia nowych systemów technicznych również i do archiwów. Chodzi głównie o skrócenie czasu poszukiwań archiwalnych, co też wpłynie na intensyfikację badań naukowych i przyczyni się do pełniejszego wykorzystania przebogatych zasobów aktowych. Trzeba powiedzieć sobie otwarcie, że dotychczas tworzone pomoce naukowe nie mogą rozwiązać zagadnienia. Zawarte w nich informacje są zbyt wąskie w stosunku do treści faktycznej jednostki archiwalnej. Szybkość, precyzję i selektywność informacji może natomiast zapewnić współczesna informacja naukowa.

Do rzędu istotnych spraw zaliczyć należy też proces kształcenia archiwisty. Pracownik archiwum — wyposażonego w odpowiednie urządzenia i nowoczesny sprzęt do przetwarzania danych — musi posiadać wszechstronną wiedzę z dziedziny nauk społecznych i ścisłych. Kadra archiwistów w najbliższych latach zmuszona będzie włączyć się w pełni do przyswojenia sobie zdobyczy rewolucji naukowo-technicznej²⁵.

W części końcowej referatu wygłoszonego w czasie obrad Pod sekcji Informacji i Dokumentacji Naukowej nakreślone zostały ogólne postulaty w zakresie rozwoju istotnych problemów, będących przedmiotem zainteresowania. Uwzględniono w nich również i problematykę archiwalną uważając, że warunki i

²⁴ W. Stankiewicz, op. cit., s. 237.

²⁵ Należy stwierdzić, że problem ten jest już żywo omawiany w środowisku archiwalnym. Wiele uwagi kształceniu kadr poświęcono pod czas obrad VII Kongresu Archiwów. Por. Kongres Archiwów w Moskwie, *Archiwista* nr 1(32), 1973, s. 45. Ponadto: L. Chajnik, *VII Międzynarodowy Kongres Archiwów w Moskwie*, *Archeion* nr 59, 1973, s. 184—187.

środki, od których zależna jest realizacja programu badawczego archiwistyki muszą odpowiadać istotnym potrzebom. Wysunięte postulaty dotyczyły wielu problemów, z których kilka można omówić szerzej.

Wśród pilnych postulatów, jako pierwszy wysunięty został problem prawno-organizacyjny. W podstawowych normatywach na leży rozróżnić dwa typy archiwów: naukowe (przechowujące zasób archiwalny wieczyście) oraz przechowujące zasób przejściowo. Dalsza uwaga dotyczy rozwoju metod kształcenia uniwersyteckiego archiwistów. Koniecznym staje się wzmożenie wysiłku w kierunku rozbudowy studiów podyplomowych oraz zawodowych. Istnieje potrzeba sprecyzowania zawodu archiwisty. Ważnym czynnikiem jest stabilizacja kadr. „W służbie archiwalnej — stwierdza się w referacie — wartość każdego długoletniego pracownika rośnie w stopniu znacznie większym niż gdzie indziej. Ze stabilizacją ściśle związany jest zapewnienie odpowiedniej rangi zawodowej. W archiwach naukowych tę rangę zapewnia status pracownika naukowego, w archiwach zakładowych — odpowiednio wysokie zaszeregowanie archiwisty w hierarchii pracowników”²⁶.

Wreszcie oddzielny problem to rozbudowa bazy materiałowej dla archiwów naukowych i zakładowych. Postulaty na zbliżający się okres mówią o potrzebie stworzenia odpowiedniej ilości miejsca dla materiałów, które napływają do archiwów. Istnieje więc potrzeba budowy nowych gmachów archiwalnych, których projekty muszą brać pod uwagę szerokie funkcje archiwów, uwzględniać odpowiednią ilość pracowni naukowych i specjalistycznych oraz niezbędne dziś sale wystawowe. Ważnym i pilnym wymogiem staje się odpowiednie wyposażenie archiwum w niezbędną aparaturę potrzebną do pracowni naukowej, laboratorium filmowego czy introligatorni. Archiwa powinny dysponować nowoczesnymi czytnikami, kserografami, magnetofonami, wysokiej klasy dokumatorami, kopiarkami, maszynami do szycia i laminowania akt oraz innego rodzaju sprzętem ułatwiającym korzystanie z archiwaliów oraz umożliwiającym ich lepsze zabezpieczenie. Osobne zagadnienie nie stanowić będzie sprawa nabycia w przyszłości aparatury nie zbędnej do sporządzenia

²⁶ W. Stankiewicz, op. cit., s. 238.

nowego typu pomocy archiwalnych, zgodnie z rozwijającym się systemem informatyki. Jednak rozwiązania tego problemu należy szukać na drodze wspólnego działania wszystkich archiwów.

*

* *

Naświetlone, w dużym skrócie, problemy zawarte w referacie wygłoszonym w czasie obrad²⁷ Podsekcji Informacji i Dokumentacji Naukowej XVII Sekcji Kongresu Nauki Polskiej — mają też istotne znaczenie dla dalszego rozwoju ogólnospołecznej wiedzy. Zwrócono uwagę głównie na sprawy archiwalne, jako najbardziej nas interesujące. Trzeba bowiem, zdawać sobie sprawę z faktu, że również i od ich właściwego rozwiązania zależy dalszy postęp w wielu dziedzinach nauki polskiej.

Dokonująca się rewolucja naukowa i techniczna wpływa decydująco na zmianę naszego warsztatu pracy. Swym szerokim zasięgiem obejmuje ona wiele placówek naukowo-badawczych; rzutuje też na funkcjonowanie bibliotek i archiwów. W tych działach można mówić o istotnych osiągnięciach²⁸. Jednak to, co się już dokonało musi być wielokrotnie pomnożone, aby dorównać ogólnospołecznemu zapotrzebowaniu. Chodzi głównie o usprawnienie i dalsze rozwinięcie wspólnego działania. Jak się ogólnie stwierdza — dominującym czynnikiem jest rozwój informacji naukowej, która wpływa na zmiany tradycyjnych metod również i w archiwach. Pełne wykorzystanie wszystkich dotychczasowych osiągnięć oraz dalsze pogłębianie wiedzy w zakresie wielu gałęzi gospodarki narodowej, oświaty i kultury ma swe powiązania z nowoczesnym warsztatem naukowym. Ważnym elementem jest

²⁷ Po referacie wywiązała się żywa dyskusja, w której zgłoszono szereg istotnych postulatów dotyczących dalszego rozwoju informacji naukowej. Zebrani podjęli też odpowiednią uchwałę w zakresie omawianego tematu.

²⁸ Duże osiągnięcia w zakresie mechanizacji obserwuje się przede wszystkim w Bibliotece Narodowej. Funkcjonujący tam Zakład Kata logów Centralnych jest pełnym spisem zbioru bibliotek krajowych. W katalogu tym zarejestrowano około 2 mln tytułów znajdujących się w ponad 400 bibliotekach całego kraju. W roku 1970 w Bibliotece Narodowej przystąpiono do opracowania i wydawania katalogów. Posłużyły do tego elektroniczne maszyny cyfrowe. Cały system przy stosowaniu materiału do przetwarzania danych opracowany został przez specjalistów z Instytutu Maszyn Matematycznych. System ten nosi kryptonim ARKA II (Automatyczne Redagowanie Katalogów). Bliżej o tym w artykule pt. „*Maszyny cyfrowe w Bibliotece Narodowej*”, Trybuna Ludu nr 374 z 2.10.1973 roku.

sama działalność twórcza. Dlatego też niezbędne jest „...tworzenie możliwie optymalnych warunków ułatwiających twórczość naukową. Wymagania rewolucji naukowo-technicznej prowadzą przede wszystkim do tego, aby tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych, zwłaszcza na wyposażenie badawcze i techniczne było większe w nauce niż w gospodarce narodowej”²⁹.

Elementem istotnym w naszych rozważaniach jest potrzeba uwypuklenia roli nauk społecznych w całokształcie postępu kulturalnego, społecznego i gospodarczego kraju. Ich dalszy rozwój będzie nadal rzutował na złożone problemy o charakterze technicznym i gospodarczym. Właśnie nauki społeczne wpływają na poziom kultury, kształtują postawy ludzi i udoskonalają organizację społeczeństwa.

W rzędzie omawianych problemów ważne miejsce zajmują archiwa, gromadzące i udostępniające najistotniejsze przekazy źródła we do poznania wszystkich dziedzin życia społeczeństwa. Z ogromnych zasobów aktowych korzystają dziś przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych. Zadaniem więc archiwów jest stworzenie najlepszych warunków poszukiwań źródłowych. Chodzi głównie o pomoc w szybkim i prawidłowym dotarciu do interesujących badacza materiałów. Droga — jak wskazują doświadczenia — wiedzie poprzez wprowadzenie do naszych placówek elektronicznej techniki obliczeniowej.

Żeby uzyskać szybko odpowiedź i z dużego zbioru informacji otrzymać tylko te, które są w danej chwili potrzebne — należy posługiwać się systemami wyszukiwania zrealizowanymi na dużych maszynach cyfrowych. Informatyka wywiera dziś ogromny wpływ na rozwój rewolucji naukowo-technicznej. Osiągnęła ona odpowiedni poziom w wielu krajach wysoko rozwiniętych pod względem ekonomicznym i kulturalnym³⁰.

Chociaż sprawa nie jest prosta, to jednak, coraz więcej o tym mówi się i myśli w gronie archiwistów. Problem nabiera ważnego znaczenia szczególnie obecnie, kiedy archiwa — obok bibliotek — zostały włączone do ogólnokrajowego systemu informacji. Fakt ten nakłada jeszcze większe obowiązki na placówki gromadzące,

²⁹ J. K a c z m a r e k, *Dorobek II Kongresu Nauki Polskiej i niektóre najbliższe kierunki jego wykorzystania*. Nowe Drogi nr 10, 1973, s. 68—69.

³⁰ Zagadnienia te szeroko omawia B. B a g i ń s k i, *Informatyka w świecie współczesnym*. Warszawa 1973.

zabezpieczające i udostępniające archiwalia. Do realizacji zamierzeń, istotnych dla dalszego rozwoju informacji naukowej, włączy się również i wojskowa służba archiwalna.